

2. Мара – 1) Любимый, любимая; 2) Барышня, девушка.

3. Мара – курган, насыпь, холм [6, с. 368].

Большинство значений образовались путем метафорического переноса функции богини на определенные природные явления, как в первом случае (сухая мгла, вредная для растительности может привести к их гибели, также и туман на море или реке, который способен запутать мореплавателей), либо, теряя свою божественную суть, называть отрицательных потусторонних существ, как во втором случае (призрак или существо, путающее пряжу), благодаря потери персонификации в некоторых диалектах, например, в западно-брянском, привело к тому, что слово стало обозначать само явление гибели, помимо этого, в Чистопольском уезде Казанской губернии словом «мара» называли погребальные памятники (курганы). Другие же значения образовались через сходство образов: «Представляли ее (Мару) бледной, растрепанной, страшной женщиной, которая появляется как приведение». Отсюда следующие значения: «О неуклюжем человеке»; «О неряшливой женщине, замарашке»; «О человеке (обычно о женщине) или животном слабого здоровья». Объяснить появления других значений довольно затруднительно, так как связь с богиней не прослеживается.

Изучив многозначные номинации славянских языческих богов, можно сделать вывод о том, что, в большей степени, полисемия образуется на основе функций божеств, либо же происходит перенос наименования на конкретные явления, предметы, действия, которым покровительствуют те или иные боги. Это происходит на основе образного ассоциативного мышления древних славян.

Литература:

1. Карцевский С.О. Об асимметричном дуализме лингвистического знака [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://project.phil.spbu.ru/lib/data/ru/karcevskiy/dualizm.html#ref1>
2. Песина С.А. Полисемия в когнитивном аспекте: Монография. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2005. – 325 с.
3. Большой энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gufo.me/dict/bes/КУПАЛА>
4. Толковый словарь русского языка: В 4 т./ Под ред. Проф. Д.Н. Ушакова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gufo.me/dict/ushakov/коляда>
5. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / под ред. О.Н. Трубачева. – М.: Наука, 1983. – Вып. 10 (*клерась-*копъ). – 1235 с.
6. Словарь русских народных говоров. Выпуск 17 (Леснокаменный-Масленичать). – Л., 1982. – 383 с.

Марат Е.Т., Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті, философия және психология факультеті, МСПиС-61 тоб., магистрант
(*Ғылыми жетекші – с.ғ.к., доцент Абдрашева Б.Ж.*)

ҚАЗІРГІ ЖАСТАРДЫҢ РУХАНИ-МӘДЕНИ ҚҰНДЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ АСПЕКТІЛЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бүгінгі таңда еліміздің үштен бір бөлігін құрайтын жастар - келешек қоғамның жарқын болашағын қалыптастыратын стратегиялық мақсаттарды жүзеге асырушысы екені мәлім. Сондықтан жастардың білімді, дәстүрмен қатар өз заманының озық мәдени құндылықтарын меңгерген, бәсекеге қабілетті болуы маңызды. Жастардың дұрыс әлеуметтенуімен қоса ұлттық құндылықтарда тәрбиеленуі де өте маңызды.

Қазіргі уақытта тәрбиенің қоғамдағы маңызы зор, өйткені тәрбие қазіргі заманғы ұрпақтың рухани-адамгершілік тұлғасын қалыптастыру мен дамытудың өзіндік негізі болып табылатын «кепіл» рөлін атқарады. Қазақстандағы бірде-бір әлеуметтік, экономикалық және саяси жобалар әр адамның және жалпы қоғамның рухани жаңғыруынсыз ойдағыдай жүзеге асырыла алмайтыны анық.

Қазақстан қоғамның қазіргі уақыттағы дамуында рухани мәдениетті тұлға тәрбиелеу мәселесінде - жеке тұлғаның дамуындағы тәрбие бағытының рөлі ерекше. Кәсіптік білім ала отырып, болашақ маман ретінде қазіргі жастардың мәдени дамуына рухани-адамгершілік құндылықта өте қажет деп ойлаймын.

Тәрбиенің өзекті мәселелерінің бірі - жас ұрпақтың интеллектуалды қабілеттері мен тәрбиесі оның бай рухани ішкі әлемімен және жоғары деңгейімен өзара әрекетте болуына байланысты.

Әдетте, бұл ең алдымен, адамның қалыптасуына, оның қайталанбас даралығын, өзіндік тұлғалық қалыптасуына, адамгершілік сана-сезімін, шығармашылығы мен тарихи менталитетін қалыптастыруға қатысты.

Жастар қазіргі кездегі рухани құндылықтарды қалыптастыру кезеңіндегі қоғамдық қатынастардың субъектісі ретінде өзіндік ерекшеліктерге ие. Олардың ішіндегі маңызды сипаттамалар мәдени-әлеуметтену, кәсіби және азаматтық даму болып табылады. Психологиялық-педагогикалық зерттеулер студенттік жас кезеңде жеке тұлғаның әлеуметтік мәнін белсенді түрде бекітуді, оның қоғамдағы орны мен рөлінің өзгеруін, ересек адамгершілік құндылықтар әлемімен жаңа қатынастарға түсетіндігін көрсетеді. Жастардың рухани мәдениетін қалыптастыру тек жас ұрпақтың ғана емес, бүкіл қоғамның өмірі үшін шешуші маңызға ие. Тұрақты рухани бағдарламалар - жастардың күрделі заманауи әлемге бейімделуінің және өзіндік өмірлік стратегиясын құрудың қажетті шарты.

Қазір бүкіл әлем қиын кезеңді бастан өткізіп жатқаны жасырын емес. Дағдарыстық құбылыстар өмірдің барлық саласында: экономикалық, әлеуметтік, құндылық бағдарлары саласында болып жатыр. Алғы ұрпақ кейінгі оқиғалардың әсерінен оңай өзгермейтін құндылықтарды орнықтырып үлгерді. Жастар дегеніміз - қоғамның осы уақытқа дейін өзіндік құндылықтар жүйесін дамытатын бөлігі және бұл жүйе көбіне айналада болып жатқан жағдайларға байланысты. Өз кезегінде, жекелеген елдерде және әлемде бірнеше жылдан кейін не болатыны қазіргі жастардың өмірлік құндылықтарына байланысты болады.

18-20 жасқа дейін адам, әдетте, негізгі құндылықтар жүйесін қалыптастырады, яғни осы құндылықтар келешекте оның барлық шешімдері мен әрекеттеріне әсер етеді.

Өзінің мәні бойынша жас ұрпақ прогрессивті де, консервативті де емес, бұл кез-келген іске дайын әлеует. Болашақ тәуелсіз өмірге дайындық кезінде ол өзінің физиологиялық және интеллектуалды күштерін еркін пайдалануға үлкен құштарлықты сезінеді, сонымен қатар ол өзінің идеяларын әлеуметтік практикалық өмірге айналдыруға асық. Қоғамдық өмірге қадам басқан жастар мүмкіндіктерінің инновациялық әлеуеті, қоғамға бейімделуге және оқшаулануға дайын екендігін көрсетеді.

Жастар үлкен интеллектуалды әлеуеттің иесі ретінде тек материалдық және рухани құндылықтардың тұтынушысы болып саналмайды, сонымен қатар олар өндіруші болып табылады. Өйткені тек жас ұрпақ қоғамды жаңарта алады және оған елеулі өзгерістер енгізе алады.

«Тәрбие - бұл ұлы нәрсе, ол адамның тағдырын шешеді», - деген еді В.Белинский. Рухани білім нені қамтиды? Рухани тәрбие - адамның тұрақты және үйлесімді қалыптасуы мен дамуын қамтамасыз ететін өмірге құндылықтық қатынасты қалыптастыратын тәрбиенің маңызды аспектілерінің бірі. Рухани білім өзінің мәні бойынша адамның парыз, әділеттілік, шынайылық, жауапкершілік сезімдерін және адамның қоғамдағы іс-әрекеттері мен идеяларына мән бере алатын басқа қасиеттерді қалыптастыра алады [1].

Рухани-адамгершілік тәрбие беру, білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Тәрбиенің мақсаттары мен міндеттері қоғамдағы басым қатынастармен анықталады. Алайда, қазіргі қоғамда қандай әлеуметтік қатынастар құрылып жатқанын анықтауға бола ма? Қазіргі жас ұрпақтың өмір сүру жағдайы күрделі және түсініксіз. Күнделікті жағымсыз ақпарат ағындары жастардың нәзік психикасын басып кетеді. Бұқаралық ақпарат құралдарының олардың санасына әсері, күтпеген салдарға әкелуі мүмкін. Қазіргі жастарға жігерлі мінез және рухани жетілмегендік тән. Осыған байланысты қазіргі жастардың рухани депрессия жағдайында екендігі туралы белгілі бір қорытынды жасауға болады [3].

Қазіргі заманғы педагогикалық парадигма білім беруді жеке тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтуге, барлық қабілеттерді жетілдіруге, соның ішінде қоршаған әлемді эстетикалық қабылдау қабілетін жетілдіруге жағдай жасау процесі ретінде қарастырады. Рухани-эстетикалық тәрбиенің ерекшелігі - рухани құндылықтарды қалыптастыру процесінде тәрбиеленушінің өзінің жеке белсенділігі жағдайында ғана қалаған педагогикалық нәтижеге жетуінде.

Халықтық педагогика ғасырлар бойы қалыптасып, шыңдалған сенімді де құнды құрал болып қала бермек. Адам тәрбиелеудің халықтық бағдарламасы көпқырлы және кең. Оны жүзеге асыру құралдары да сан алуан. Жастардың тұлғалық бейнесін қалыптастыруға бүкіл халық өмірі ықпал етті: бәрі тәрбиелейді, барлығы тәрбиеледі, бәрін тәрбиеледі. Толық адамды тәрбиелеуді халық мейлінше нақты және анық түсінді: сөзі гауһар адамның синтездік бейнесі ғана емес, сондай ақ, нақты толығы еңбекте, ақыл – ой адамгершілік – құлық, әсемдікке бағдарлауды қамтамасыз ету. Тұлғаның нақты

сипаттары тек тілек – сөздер төңірегінде болған жоқ, олар тәрбие тәжірибесімен тығыз байланысты алға шықты, яғни сөз бен істің бірлігі - халық педагогикасының қуатты тұстарының бірі [4].

Бүгінгі заманның талап-тілегімен үндесіп жатқан қазақ дана-ғұламаларының әлеуметтік қызмет туралы пайымдаулары да қазіргі қоғамдық мәдениетті дамытудың маңызды түрі болғандығының дәлелі Ж. Аймауытов «Бас мақсатын біржола ұмытып, әлеумет қызметіне біржола берілетін болу мүмкін емес, ондай адам кемде-кем. Біреу әлеумет үшін еңбегін көп жұмсайды, біреу бойын тежеп, бас мақсатын көбірек сағалайды. Айырма жалғыз осында...Қайткенде әрі жеке адамның, әрі әлеуметтің пайдасы бірден табылады? Қай уақытта әлеумет тілегі мен жеке адам тілегі тоғысады. Әр адам табиғатына біткен қабілетіне, ыңғайына, зеректілігіне қарай өз орнына қызмет етсе, сонда табылады»- деп жаңа тұрмыс құруға белсене кіріскен қазақ жастарын мәдениетті адам болуға, алуан, білетін кісі болуға тырыс, әлеуметтің мәнін түсін» - деген өсиет айтады. «Өзін-өзі танымаған өзгені тануға шорқақ болады», - дейді автор. Біздің ойымызша, Ж.Аймауытовтың ғылыми тұжырымдарының қазір де маңызы зор, ол өмірден өз орнын дұрыс таба алмай, бос уақытын құр өткізіп, қызмет әрекетінде негізгі мақсат ұстай алмай жүрген кейбір жастарымызға айқын жол нұсқауы жоқ [5].

Қазіргі жастар тәуелсіз Қазақстанда өсті, олардың көз алдында мемлекетіміздің қалыптасуы жүрді. Олардың ана сүтімен бойында патриотизм және өз тәуелсіз Отандарына деген сүйіспеншіліктің терең сезімі дарыған. Қазақстанның әлемдегі барынша дамыған 50 мемлекеттің қатарына кіру жөніндегі барлық ойлар мен жоспарларды қисынды қорытындысына жеткізетін де жастар болмақ. Жастардың білімдері, күш-жігерлері мен еңбектері күшті де өркенді Қазақстанды орнатуына жұмыс істейтініне сенім мол. Еркін елде өскен ұрпақтың рухы әрдайым биік болуы тиіс. Жастары жалын жүректі, өршіл намысты, биік рухты болса, ол елдің еңсесі де биік болады. Өршіл, намысшыл жас отаншыл патриот келеді, халқына, өз ұлтына адал қызмет етуге ұмытылады [6].

Қазақстанның қазіргі жастары - бұл елеулі саяси, әлеуметтік және экономикалық өзгерістер кезеңінде туып-өскен ұрпақ. Бұл, әлемге өзіндік көзқарасы бар, өз ұстанымымен және құндылықтарымен ерекшеленетін жастар. Қазіргі уақытта қазақстандық жастардың құндылық жүйесі өткен ұрпақтың құндылықтарынан айтарлықтай өзгеше. Жастардың құндылық бағдары екі негізгі аспектінің әсерінен қалыптасады. Оның біріншісі - моральдық қатынастардан, гуманизмнен, қайырымдылықтан көрінетін рухани мазмұн. Соңғы онжылдықта жастардың құндылық бағдарына әсер ететін екінші аспект өзекті бола бастады - бұл индивидуализм, рухани құндылықтардан материалдық құндылықтардың жиі басымдығы. Қазіргі заманғы жастардың өмірінде басты басымдықтар болып табысты мансап, отбасы, достық қарым-қатынас, пайдалы байланыстар құру, өзін шығармашылықпен немесе хоббиімен жүзеге асыру мүмкіндігі табылады.

Қазіргі қазақстандық жастардың негізгі өмірлік құндылықтары: отбасы, достары, денсаулығы, қызықты жұмыс, ақша және әділеттілік (қазіргі кездегі құндылықтың маңызы артып келеді). Діни сенім өмірдегі басты жеті құндылықты жабады. Басқаша айтқанда, қазіргі жастардың құндылық бағдары - бұл отбасын құру, денсаулық сақтау, адами капиталды қалыптастыру және дамыту. Неғұрлым жалпыланған түрде адам капиталы дегеніміз - бұл болашақта инвестициялау арқылы адамға жоғары кірістер алуға мүмкіндік беретін білім, білік, дағды, денсаулық және т.б. [7].

Бүгінгі жастар көбінесе құндылық бағдарларды қандай да бір мақсаттар ретінде қабылдайды, оған қол жеткізгісі келеді, ол отбасы болсын, жұмыс болсын немесе шығармашылықта жетістік болсын. Қазіргі заманғы қазақстандық жастар көпшілік ойлайтындай ақша мен материалдық байлыққа қана қызықпайды. Материалдық құндылықтардан гөрі рухани сенім мен шығармашылық сияқты рухани құндылықтар маңызды. Қатысты сәттілік, демек, қазіргі жастар жастардың жеке қасиеттері мен шығармашылығы оған қол жеткізуге көмектеседі деп санайды. Жетістікке келетін болсақ, қазіргі заманғы жастар үшін үлкен мақсаттарға қол жеткізуге жеке құндылықтармен шығармашылық көзқарастың болуы маңызды.

Жалпы алғанда, қазақстандық жастар өздерінің құндылық шеңберін қалыптастыру сатысында деп айтуға болады. Мұнда бірнеше факторлар маңызды рөл атқарады. Ең алдымен, бұл батыстану және нарықтық психология ағыны. Екінші процесс - мемлекеттік идеологияның әсері. Үшіншісі - рухани және мәдени дәстүрлерді жаңғырту. Дәл осы ағымдардың араласуы қазақстандық жас деп аталатын жаңа әлеуметтік шындықты қалыптастырады. Сонымен қатар, жастар өздерінің болашағы туралы оптимистік көзқарасқа негізделген. Жетістікке жетуге және әл-ауқатының жақсаруына сенеді.

Әдебиет:

1. Дивногорцева С. Ю. Духовно-нравственное воспитание в теории и опыте православной педагогической культуры. М.: Изд-во ПСТГУ, 2012.
2. Покатыло В. В., Шигабутдинова Л. Р., Волкова А. В. О необходимости нравственного воспитания молодежи // Молодой ученый. — 2014. — №4.
3. Табакаев, Ю.В. Реформаторский зуд и депрессия общественного сознания // Социальные процессы в современной Западной Сибири: сб. науч. трудов. – Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2011.
4. Төлеубекова Р., Жұматаева Е. Этнопедагогика: оқу құралы / Р. Төлеубекова, Е. Жұматаева.– Алматы: Эверо, 2018.– 400 б.
5. Нуржанова Т.Т., Таурбекова А.С. Н Бос уақытты ұйымдастыру. Оқу-әдістемелік құрал / Нуржанова Т.Т., Таурбекова А.С. – Алматы, Эверо, 2020. -160 б.
6. Сауытбаева Т.А. Студенттің дәптері (бірінші курс студенттеріне арналған): –Алматы, Эверо,2020.-152б.
7. Елишев С. О. Теоретико-методологические подходы к изучению понятий «ценность», «ценностные ориентации» // Вестн. Моск. ун-та. Сер. Социология, Политология. 2010. № 3. С. 74–90.

Муравьева О.О., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, факультет философии и психологии, гр. МС-52, магистрант
(*Научный руководитель - к.социол.н., доцент Валитова З.Х.*)

ОБРАЗЫ ГОРОДА КАРАГАНДЫ В ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ ГОРОЖАН (НА ОСНОВЕ МЕНТАЛЬНЫХ КАРТ)

Сегодня мы живем в сверхурбанизированном мире. Города меняются, разрастаются, приобретают новый статус, в связи с чем возникают новые образы и символические качества архитектурно-пространственной среды. Как писал Кевин Линч, «у всякого горожанина есть свои ассоциации, связанные с какой-либо частью города, и этот персональный образ пронизан воспоминаниями и значениями» [1, с.15].

Задумывались ли вы когда-либо о том, какую же роль наши города играют в нашей повседневной жизни? Стэнли Милграм отмечал, что жить в крупных городах – потребность многих из нас, и мы должны хорошо понимать, как этот социальный факт влияет на наши чувства, мысли, поступки, формирует их. В этом и заключается необходимость изучения воздействия большого города на индивида [2].

Необходимость исследования городской среды стала неотъемлемым элементом социологической науки с момента ее возникновения. Ведь именно город как собирательный центр интеллектуальной мысли человека породил науку, дав ей тем самым область изучения. Именно городская среда является ареалом современного человека, его естественной средой, где он чувствует себя хозяином и творцом; именно в ней раскрывается его социальная природа.

Интенсивное развитие и разрастание городов затрудняют восприятие их образа и ориентацию в них. Противоречивое городское пространство порождает такие же неоднозначные оценки, впечатления, эмоции и чувства. Это может затруднять идентификацию жителей с городом, так как для нее требуется целостный образ.

Как отмечал Кевин Линч, город не только объект, воспринимаемый миллионами людей, различающихся социальной позицией и характером. Это также и продукт деятельности большинства застройщиков, которые постоянно изменяют его структуру на основе собственных соображений. Структура, в свою очередь, постоянно поддается изменениям в деталях, и только частичному контролю в росте и форме. Поэтому, искусство формирования городов - особое искусство, обособленное и от архитектуры, и от музыки или литературы. Оно многому учиться у этих искусств, но никогда не подражает им. Образ города в понимании Кевина Линча, это: «обобщенная мысленная картина окружающего материального мира в сознании человека» [1, с.17].

Для успешной жизнедеятельности человека в урбанистических условиях города, в котором он живет, должен быть так или иначе репрезентирован в его сознании; как раз этому феномену («ментальной репрезентации») и посвящены статьи Стэнли Милграм о ментальных картах. «Стимулом к их написанию послужили идеи Кевина Линча. Его книга «Образ города» — блистательное исследование, посвященное проблеме «имагибельности» (imagability), или